

2. Антонов А.И., Медков В.М. Социология семьи. – Москва: Изд-во МГУ: Изд-во Международного университета бизнеса и управления (“Братья Карич”), 1996.
3. Тоффлер А. Футурошок. Пер. с англ. – Санкт-Петербург: 1997.
4. Федотова Ю.В. Проблема понимания кризиса семьи // Социологические исследования. – 2003. – № 11.
5. Шнейдер Л.Б. Психология семейных отношений. – Москва: Апрель-пресс, 2002.
6. Manting D. Dynamics in Marriage and Cohabitation. – Amsterdam: 1994.

#### **D. Dikova-Favorska. Family under the conditions of transformation of Ukrainian society**

*The article dwells upon the peculiarities of the transformation of the family as a social institution, ways of development of the family and marital relations under crisis conditions in society. The article describes modern models of the family, analyzes non-traditional forms of partnership and recommendations for building a stronger family.*

**Key words:** *crisis of the family, family, social institution, transformations, family and marital relations, functions of the family.*

**УДК 316.734**

**Г. В. Козловська**

#### **АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

*У статті розглядається сутність, історико-методологічні основи вивчення міжкультурної комунікації, а також практичне значення соціокультурної компетентності і толерантності у сучасному полікультурному світі.*

**Ключові слова:** *міжкультурна комунікація, соціокультурна компетентність, толерантність.*

Підвищення інтересу до проблем міжкультурної комунікації на сучасному світі пов'язане з процесами глобалізації, що виражаються не лише в процесах бізнес-інтеграції, але й у розширенні інформаційного простору, розвитку нових інформаційних технологій, зміцненні ділових і

особистих контактів. Сучасна епоха ознаменована поступовим входженням України в світову спільноту, що обумовлює проблему освоєння культурних особливостей інших країн. Усвідомлення приналежності до єдиного світового простору вимагає досягнення розуміння між носіями різних культур і неможливе без освоєння його культурного контексту.

Стає більш очевидним, що разом з економікою і політикою міжкультурна комунікація є важливим чинником регуляції, як внутрішнього життя, так і взаємин між країнами. І як показує практика, багато наших співвітчизників виявилися не готові до міжкультурних контактів, вони слабо усвідомлюють свої і чужі національно-культурні особливості.

Таким чином, в умовах трансформації сучасного українського суспільства, що прагне створити ефективну систему соціальної організації, потреба в дослідженні проблем міжкультурної комунікації особливо зростає.

*Метою статті* є розкриття сутності міжкультурної комунікації, історико-методологічні основи її вивчення та практичне значення соціокультурної компетентності та толерантності в сучасному полікультурному світі.

Для вивчення міжкультурної комунікації істотне теоретико-методологічне значення мають праці в області культурології, соціології, філософії, етнології, етнографії, лінгвістики таких вчених, як В. Антонов, М. Арутюнова, Ю. Бромлей, А. Вежбіцкая, Г. Гачев, Т. Дейк, О. Пеліпенко, Л. Уайт, Б. Успенський, І. Яковенко та інші. Дослідження цих авторів сприяють розумінню цілісності і комплексності проблем міжкультурної комунікації і взаємозв'язку мовних і соціокультурних явищ.

Академічний інтерес до міжкультурної комунікації виник після Другої світової війни, коли в США розроблялися проекти допомоги країнам, що розвиваються. Основна увага дослідників була зосереджена на виробленні навиків і умінь міжкультурного спілкування із врахуванням культурних особливостей країн. До цієї роботи були залучені антропологи, психологи, культурологи, лінгвісти. Тож, інформація для навчання міжкультурному спілкуванню поступала з різних наук, тому міжкультурна комунікація як

область наукових досліджень із самого початку мала міждисциплінарний характер. Це торкнулося як запозичення понять і категорій, так і методів дослідження.

З роками міждисциплінарність зростає, що свідчить про виняткову складність феномену міжкультурної комунікації. Багатство відтінків теоретичного осмислення міжкультурної комунікації є відзеркаленням її багатоякісності.

Поняття “міжкультурна комунікація” увійшло до наукового дискурсу в 1954 році, з виходом у світ книги Е. Холла і Д. Трагера “Культура як комунікація: модель і аналіз”, в якій міжкультурна комунікація розглядалася як особлива область людських відносин. Пізніше в роботі “Німа мова” Е. Холл розвиває ідеї про взаємозв’язок культури і комунікації, та вперше виводить проблему міжкультурної комунікації не лише на рівень наукових досліджень, але й самостійної учбової дисципліни. Подальшу розробку теоретичних основ міжкультурної комунікації продовжили Дж. Кондон та Й. Фаті в роботі “Введення в міжкультурну комунікацію”.

Спочатку дослідження в руслі міжкультурної комунікації орієнтувалися на проблеми міжкультурних відмінностей, аналіз взаємин між ними і характерною поведінкою носіїв культури (Р. Бенедикт, Д. Горер, М. Мід та ін.).

Основою для міжкультурних досліджень післявоєнного періоду стає проблема культури і особи, створення так званої “культурної моделі” особи: кожна культура формує певного типа особи, а також унікальну систему цінностей, пріоритетів моделей поведінки. Головна ідея американських міжкультурних досліджень 40-х років ХХ століття – ідея культурного релятивізму, етнорелятивістський підхід до опису, інтерпретації і оцінки культурних відмінностей [3, 12].

У вітчизняних дослідженнях міжкультурної комунікації в основному зберігаються західні наукові традиції в підходах до цього складного і багатогранного феномену.

У 1980-ті роки різні способи спілкування стали вивчатися соціологами, що займалися аналізом соціальної сутності спілкування, яке розумілося як наслідок закономірностей функціонування суспільства, взаємодії його членів, становлення і розвитку особи, організацій, суспільних інститутів.

Тоді ж з'явився логіко-семіотичний і культурологічний інтерес до спілкування, який вивчався в рамках соціо- і психолінгвістики. В рамках цих наукових напрямів стало можливим пов'язати комунікативний акт з особою учасника спілкування, зрозуміти спілкування як феномен того або іншого типа культури.

Останніми роками з'явилася значна кількість цікавих робіт, що відрізняються новизною, розширенням уявлень про міжкультурну комунікацію. Спеціальне проблемне поле розвертається довкола міжкультурного діалогу, глобалізації культури і взаємодії цивілізацій.

Інтеграція знань, накопичених в галузі міжкультурної комунікації, здійснюється за допомогою виявлення міжкультурних відмінностей, специфіки культур як передумов їх взаєморозуміння і взаємодії, визначення механізму міжкультурного спілкування і чинників, сприяючих успішній адаптації суб'єктів міжкультурної комунікації.

З розвитком міжкультурних досліджень з'являються нові форми тренінгів, що отримали назву міжкультурних або кросс-культурних. Виникає нова професія – фахівець з міжкультурного спілкування, створюється Міжнародне суспільство по міжкультурній освіті, навчанню і дослідженням.

В області досліджень міжкультурних комунікацій склалися два напрями досліджень [2, 3]. Перший з них, таке, що ґрунтується на фольклоризмі, носить описовий характер. Його завданнями є виявлення, опис і інтерпретація повсякденної поведінки людей з метою пояснення глибинних причин і детермінуючих чинників їх культури.

Другий напрям має культурно-антропологічний характер, предметом своїх досліджень є різні види культурної діяльності соціальних груп і спільнот, їх норми, правила і цінності. Соціальна диференціація суспільства (сім'я, школа, церква, виробництво і так далі) породжує в кожній групі свої норми і правила поведінки. Знання їх дозволяє швидко і ефективно вирішувати ситуації міжкультурного нерозуміння, нормально організувати робочий процес в багатонаціональних колективах і так далі.

В Україні ідеї міжкультурної комунікації стали активно розвиватися в середині 90-х років. Спочатку вони були пов'язані із зміною парадигми навчання іноземним мовам: для ефективного встановлення міжкультурних контактів необхідні не лише мовні, але і культурні навички і уміння.

Соціологи, що працюють в області міжкультурної комунікації, використовують традиційні для цієї науки методи анкетування певним чином вибраних груп респондентів. Їх анкети направлені на виявлення ціннісних установок і стереотипів, що виявляються в поведінці людей. В основному розглядається поведінка на робочому місці, в діловій взаємодії і бізнесі. Це пов'язано із тим, що соціологічні дослідження знаходять своє практичне використання, в першу чергу, в сучасних транснаціональних корпораціях.

На основі отриманих соціологами узагальнень про характерних і переважних для тієї або іншої культурної групи типів поведінки формуються відповідні практичні рекомендації, які реалізуються у вигляді спеціальних міжкультурних тренінгів.

Типовими об'єктними зонами анкетування є наступні: обмін інформацією, взаємодія з колегами, ухвалення рішень, поведінка в конфліктних ситуаціях, відношення до лідера, зв'язок між роботою і приватним життям, відношення до інновацій. Ясно, що велика частина досліджуваних культурно обумовлених поведінкових стереотипів може бути зведена до культурних параметрів, введеним Хофстеде.

Тому часто подібні роботи носять характер перевірки того, як ці параметри діють в деякому конкретному середовищі: вивчаються зміни відносно даного періоду часу, віку досліджуваної групи, частіше – два або більш за спільно працюючі культурні групи. Загальніші соціологічні проблеми пов'язані з соціальною адаптацією мігрантів, збереження або втрати традиційних культур в національних меншин і т.п.

Проте не дивлячись на відмінності в методологічних підходах і аспектах досліджень міжкультурної комунікації в різних науках і підходах більшість учених дотримуються думки, що основними цілями досліджень в області міжкультурної комунікації є [2; 3]:

- систематичний виклад основних проблем і тим міжкультурній комунікації, опанування основних понять і термінології;
- розвиток культурної сприйнятливості, здібності до правильної інтерпретації конкретних проявів комунікативної поведінки в різних культурах;
- формування практичних навиків і умінь в спілкуванні з представниками інших культур.

Із самого початку міжкультурна комунікація мала яскраво виражену прикладну орієнтацію. Це не лише наука, але і набір навиків, якими можна і потрібно володіти. У першу, черга ці навички необхідні тим, чия професійна діяльність пов'язана із взаємодією між культурами, коли помилки і комунікативні невдачі призводять до інших провалів в переговорах, до неефективної роботи колективу, до соціальної напруженості.

Основоположник міжкультурної комунікації Е. Холл мав на увазі під її викладанням міжкультурне навчання, що ґрунтується на практичному використанні фактів міжкультурного спілкування людей, що виникають при безпосередніх контактах з носіями інших культур. Учебний процес він розумів як процес аналізу конкретних прикладів міжкультурного спілкування, в результаті якого розширюється міжкультурна компетенція тих, що виучуються і долаються труднощі в повсякденному спілкуванні з людьми з іншої культури.

Сучасному суспільству потрібні вже не просто фахівці: юристи або менеджери, а фахівці з міжнародної і міжкультурної комунікації, що виходить за рамки знання мови. Вузівська освіта в даний час покликана сприяти підготовці фахівців, що усвідомлюють зростаючу глобальну взаємозалежність між народами і націями, розуміють необхідність міжнародної солідарності і співпраці і готових до конструктивної участі в діалозі культур народів, країн, регіонів і континентів.

Уміння адаптуватися до нових інформаційних засобів і потоків (визначати їх надійність, професійну значущість, новизну, адекватно інтерпретувати отримувану інформацію); бути професійно підготовленим до участі в міжнародних бізнес-комунікаціях; уміння адаптувати всі особові параметри в умовах конкретного ринку праці – ось ті якості, які разом з кваліфікаційними характеристиками, визначають конкурентну перевагу, забезпечують кар'єрне зростання і визначають життєвий успіх. Адекватна мовна поведінка в будь-якому професійному форматі вимагає освоєння не лише системно-мовних знань, але і знання законів, звичаїв, національного менталітету країни мови, що вивчається.

З підписанням Болонської конвенції університети входять до складу Єдиної європейської системи вищої школи. Створення єдиного освітнього простору в Європі має на увазі не лише оцінювання рівня знань студентів

буде за загальноєвропейською шкалою, а також здобуття випускниками вузів дипломів міжнародного зразка.

Отже, сьогодні як ніколи актуальна проблема формування готовності до міжкультурної комунікації у студентів гуманітарних вузів. Вже в даний час спостерігається тенденція до встановлення зв'язків між різними регіонами земної кулі на основі міжнародного розподілу праці, що неминуче веде до розвитку міжнародної комунікації, культурного і інформаційного обміну, посилення взаємодії і взаємовпливу народів, країн, цивілізацій в самих різних сферах соціального життя, у тому числі і освітньою.

При цьому не повинно бути механічного перенесення управлінських ідей і систем освіти через національні кордони. Розуміння культури іншої людини, пошана до цієї культури і адаптація до цієї культури – ключові моменти для успішних комунікацій. Вивчення іноземної культури допоможе студентам усвідомити не лише культурні відмінності, але і схожість, а так само краще зрозуміти самих себе.

Уникненню міжкультурних непорозумінь сприяє наявність соціокультурної компетентності в майбутніх фахівців. Треба зазначити, що соціокультурна компетентність передбачає формування, перш за все, соціокультурної толерантності. Це пов'язано, на думку І. Ємельянової, із тим, що “у сучасному суспільстві нетерпимість все частіше стала переходити у різні форми екстремізму, що розпалює ворожнечу, національну розрізненість, що породжує соціальні конфлікти” [1, 15]. Тому проявлення толерантності – терпимості до іншого способу життя, поведінки, звичок, почуттів, думок, ідей та вірувань – є безперечною умовою існування особистості в полікультурному світі.

Практичні потреби міжкультурної комунікації задають напрям нових теоретичних пошуків, наводять до переосмислення традиційних ідей і виявляють гостру необхідність у відповідній науковій парадигмі, що базується на евристичних можливостях комунікації і культури.

У сучасних умовах, коли проблема міжнаціонального взаєморозуміння набуває особливої значущості, діалог культур важливий як засіб формування вміння жити в багатонаціональній країні, толерантності, терпимості, пошани один до одного, гармонізації національних стосунків, визнання різноманіття нашого духовного і матеріального світу.

Таким чином, актуальність теми дослідження обумовлена наступним.

По-перше, винятковим значенням міжкультурної комунікації в розвитку людської цивілізації як гаранта існування самих культур. Тривалий і складний процес взаємодії і взаємовпливу культур вимагає ґрунтовного дослідження їх передумов, доріг, центрів, особового початку, національної своєрідності і т.д.;

По-друге, потребою в поглиблення знання про природу, єство, динаміку, структуру міжкультурної комунікації, аналізу її як цілого, систематизації теоретико-методологічних основ, принципів і критеріїв міжкультурної комунікації, розроблених вітчизняними і зарубіжними дослідниками;

По-третє, соціальною зажадалася в підготовці фахівців, здатних ефективно функціонувати в умовах розвитку міжкультурних контактів на всіх рівнях.

В процесі міжкультурної комунікації передається і засвоюється соціокультурний досвід, відбувається зміна взаємодіючих суб'єктів, формуються нові особові якості. У міру розвитку співтовариства як усесвітнього розвивається і міжкультурна комунікація, що виражається в зростаючому соціокультурному значенні для всього людства загальних досягнень цивілізацій.

Здійснення міжкультурної комунікації несе надію на збагачення національних культур. В той же час цей процес може представляти небезпеку забуття і витіснення власних культурних витоків. Міжкультурна комунікація здатна наводити як до позитивних, так і до негативних наслідків. Міграція народів, викликана соціально-політичними і економічними змінами в світовій спільноті, не рідко наводить до конфлікту культур. Важливою умовою ефективності науково-технічного прогресу і миротворчості є взаєморозуміння і діалог культур.

Абсолютно ясно, що ця проблема торкається всіх видів людського життя і діяльності при будь-яких контактах з іншими культурами, у тому числі і "однобічних": при читанні іноземної літератури, знайомстві з іноземним мистецтвом, театром, кіно, пресою, радіо, телебаченням, піснями. Види і форми міжкультурного спілкування нестримно розвиваються (особливо Інтернет).



Сучасний стан міжкультурних взаємин характеризується, з одного боку, інтенсифікацією процесів взаємодії різних культур, з іншого боку, диференційованою, пошуком культурної ідентичності. Процес глобалізації виявляється все більше в активізації культурних міжнародних зв'язків. Дуже важливе сьогодні зміцнення соціальної і духовної консолідації в суспільстві, створення високої культури міжособового і міжнаціонального спілкування.

Також гостро стоїть проблема виховання терпимості до чужих культур, пробудження інтересу і пошани до них, подолання в собі відчуття роздратування від надмірності, недостатності або просто несхожості інших культур. Як підсумок слід зазначити, що окреслені та інші актуальні проблеми міжкультурної комунікації як соціального явища та учбової дисципліни, її різні спекти та перспективи, питання виховання соціокультурної компетентності та толерантності сучасної молоді в умовах нестримної інформатизації та глобалізаційних процесів мають отримати широке наукове висвітлення і стати предметом наших подальших наукових пошуків.

### *Література*

1. Библер В.С. Культура. Диалог культур // Вопросы философии. – 1989. – № 6.
2. Грушевицкая Т.Г., Попков В.Д., Садохин А.П. Основы межкультурной коммуникации: Учебник для вузов / под ред. А.П. Садохина. – Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2002.
3. Донец П.Н. Основы общей теории межкультурной коммуникации: научный статус, понятийный аппарат, языковой и неязыковой аспекты, вопросы этики и дидактики. – Харьков : Штрих, 2001.
4. Емельянова И.Н. Ценности современного общества в содержании университетского образования // Высшее образование сегодня. – 2007. – № 1.
5. Зиновьев Д.В. Социокультурная толерантность – ее сущностные характеристики / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://res.krasu.ru/paradigma/1/6.htm>
6. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – Москва : Слово / Slovo, 2000.

### **A. Kozlovska. The actual problems of the intercultural communication in current conditions**

*In this article is looked problem the essence, historical and methodological bases of studying intercultural communication, as well the practical importance*

*of socio-cultural competence and tolerance in modern multicultural world.*

**Key words:** *intercultural communication, socio-cultural competence, tolerance.*

УДК 37.013.42 (075.8)

Л. В. Чугаєвська

## СУЧАСНІ ВИЯВИ МОЛОДІЖНОЇ СУБКУЛЬТУРИ

*У запропонованій статті розглядаються проблеми молодіжного руху в Україні, сучасні тенденції молодіжної субкультури та її вплив на формування ціннісних орієнтацій молоді.*

**Ключові слова:** *молодіжна політика, молодіжна субкультура, молодіжна організація.*

Молодь завжди відіграє важливу роль у суспільних процесах. Разом з тим, вона є однією з найнезахищеніших, найвразливіших верств населення. Це вимагає від суспільства постійної уваги підростаючому поколінню, сприяння його соціалізації та соціальній адаптації.

У результаті цього молодь стає і суб'єктом, і об'єктом суспільних перетворень:

- *по-перше*, самі молоді люди з метою підвищення ефективності їх впливу на суспільне життя намагаються об'єднатися у громадські структури;

- *по-друге*, саме суспільство проводить так звану молодіжну політику, завданням якої є створення необхідних соціально-економічних, політико-правових, організаційних умов соціалізації молоді і надання їй гарантій для соціального становлення, розвитку й удосконалення як окремої молодої людини, так і всього молодого покоління.

Слід відмітити, що вивчення проблем молоді, особливо конкретних її аспектів, перебуває сьогодні на зародковому етапі. Хоча молодіжною проблематикою в Радянській Україні займалися кілька тисяч дослідників, якими було видано тисячі статей, сотні брошур, монографій, захищено понад 1000 дисертацій, ані в українській, ані в загальносоюзній історіографії не було жодного комплексного дослідження проблематики молодіжної субкультури. Так у 50-60-і роки значне місце в дослідженнях